

№ 37 (582)
Кастрычнік 2015 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

☞ **Асоба: развагі дыпламата і грамадзяніна М.К. Агінскага – стар. 3**

☞ **Ініцыятыва: як змяніць гарадское асяроддзе – стар. 5**

☞ **Адукацыя: ланкастэрская школа ў Гомелі – стар. 6**

4 кастрычніка – Дзень настаўніка

Працяг тэмы на стар. 2

Адбыліся Дні Еўрапейскай спадчыны ў Беларусі

24 верасня ў Мінску адбылося адкрыццё Дзён Еўрапейскай спадчыны ў Беларусі. На гэты раз Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь арганізавала іх правядзенне на базе гістарычнай індустрыяльнай спадчыны па вуліцы Кастрычніцкай каля будынкаў станкабудайнічага (1907 г.) і гарбарнага (1927 г.) заводаў г. Мінска.

Дні Еўрапейскай спадчыны праводзяцца з 2005 г. у адпаведнасці з Рамачнай кан-

венцыяй Савета Еўропы аб значэнні культурнай спадчыны, да якой далучылася і Беларусь. Таму пачатак Дзён у нашай краіне адкрывалі намеснік міністра культуры сп. А. Яцко і прадстаўнік Савета Еўропы ў Беларусі спн. К. Меркель.

Пры адкрыцці адбылася экскурсія па гістарычным прадмесці «Ляхаўка», працавалі выстаўкі рэтрамобіляў, графікі, фатаграфіяў аб'ектаў індустрыяльнай спадчыны Беларусі, выступалі паэты і музыкі.

Партнёрамі Міністэрства культуры пад час падрыхтоўкі і правядзення Дзён Еўрапейскай спадчыны былі Інстытут культуры Беларусі, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў, грамадскае аб'яднанне «Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС)», ААТ «БелРостІнвестБуд» і іншыя.

Наш кар.
Фота
Наталі КУПРЭВІЧ

А. Яцко

К. Меркель

Фотамастак Уладзімір Суцяеін (справа)

Экскурсію па Ляхаўцы праводзіць Антон Астаповіч

Працуючы сенатарам Расійскай імперыі, князь М.К. Агінскі ў супольнасці з беларускімі магнатамі Ф.К. Друцкім-Любецкім і К. Плятэрам акрамя адукацыйных справаў і падрыхтоўкі праекта Статута ВКЛ вырашаў таксама пытанне вызвалення сялянў ВКЛ ад прыгонніцтва, уведзенага на тэрыторыі Беларусі расійскімі ўладамі пасля падзелу Рэчы Паспалітай і задушэння паўстання пад кіраўніцтвам Т. Касцюшкі 1794 г.

Згодна з падрыхтаваным імі праектам, паступовае разняволенне насельніцтва краю «ніжэйшага класа» павінна ажыццяўляцца спецыяльна прызначаная ўрадавая камісія, таму праект быў прадстаўлены на разгляд расійскага імператара Аляксандра I, які з уласцівай яму лёгкасцю паабяцаў заняцца гэтым неадкладна, але, як паказаў час, намаганні князя і ягоных папалчнікаў аказаліся на той час марнымі.

Тым не менш, М.К. Агінскі не перастае дзейнічаць у кірунку аднаўлення ВКЛ, і 1 снежня 1811 г. ім быў падрыхтаваны новы Мемарыял, які мае назву «Памятная запіска, пададзеная імператару Аляксандру I графам Міхаілам Агінскім 1 снежня 1811 года».

У ёй прапануецца, каб Яго Вялікасць «...утварыў асобную літоўскую армію і заклікаў да дзеяння ўсе дапаможныя сродкі далучаных да Расіі польскіх правінцыяў».

Паводле пераканання Агінскага, плану стварэння літоўскай арміі павінна папярэднічаць узнаўленне Польшчы і арганізацыя заходніх губерняў у адну правінцыю пад гістарычнай назвай Вялікае Княства Літоўскае.

Незалежна ад таго, што ад пачатку XVIII ст. Польшчу пачалі ўзрушваць безуладдзе, неспакойствы і міжусобіцы, а ў выніку прычынення сусед-

німі дзяржавамі шкоды палітычнае існаванне Польшчы спынілася, усё ж польскі народ змог выперпець шмат разнастайных няшчасцяў і захаваць «*дух дзейнасці, любоў да Бацькаўшчыны, выправаваную мужнасць ... і ідэю сваёй народнасці*».

Далей Агінскі піша, што дарагія яшчэ для іх сэрца словы «Бацькаўшчына і народнасць» цяпер з вялікім насіллем згладжваюцца Напалеонам на большай частцы Еўропы, а сілаю векавых пераваротаў у Еўропе да таго ж пераблытаных лёсы людзей і

выпадку перамогі над французаў аб'яднаць ВКЛ з Варшаўскім княствам, зацвердзіць новаму дзяржаўнаму ўтварэнню Канстытуцыю, набліжаную да Канстытуцыі 3 мая.

З мэтай канчатковага абмеркавання плана рэарганізацыі заходніх зямель Аляксандра I прапанаваў Агінскаму падабраць восем кандыдатураў і заклікаць у сталіцу.

Гэтым маштабным праектам не наканавана было збыцца. Адчуваўся подых вайны з Напалеонам, таму Аляксандр I на чарговай аўдыен-

перамогі над Напалеонам, разлічваўчы на давер літвінаў і палякаў.

Такая ўвага імператара да лёсу краю давала Агінскаму надзею на ажыццяўленне ягоных мараў. У сваю чаргу ён спяшаўся заверыць Аляксандра I у тым, што, даўшы гарантыю вярнуць Айчыну, расійскі манарх можа разлічваць на вярнасць жыхароў Рэчы Паспалітай, тым самым падыве настрой і ажывіць іх патрыятычны дух.

Пасля гутаркі з імператарам Міхал Клеафас неадкладна пазначыў у дзённіку, што

«Як падае Агінскі ў сваіх «Запісках пра Літву...», змешчаных у трэцім томе «Мемуараў», ягоныя нататкі накіт пасіўнасці і недаверлівасці літвінаў да амбіцыяў Напалеона «...закрываюць вусны ўсім тым, хто лічыў літвінаў звыроднымі палякамі... яны (літвіны. – Л.Н.) страцілі ўсялякае пачуццё Айчыны, трымаюцца Масквы... выракаюцца адраджэння Польшчы Напалеонам».

Далей ён падкрэслівае, што літвінам уласцівая свая самасвядомасць, прыналежнасць да народа, адрознага ад палякаў, адзначае моманты, якія яднаюць і падзяляюць народы былой Рэчы Паспалітай. Выказваючыся пра гістарычныя карані беларускай магнатэрыі, ён піша, што «самыя знакамітыя роды Польшчы па большай частцы вядуць сваё паходжанне з Літвы. Чартарыўскія, Радзівілы, Агінскія, Сапегі, Тышкевічы, Пацы, Сангушкі з'яўляюцца літвінамі».

Вельмі ўзнёсла і з гонарам піша Агінскі пра беларускасць роду свайго духоўнага настаўніка Т. Касцюшкі. На жаль, «Мемуары» не змог прачытаць сам Касцюшка, бо яны былі выдадзеныя праз 10 гадоў пасля яго смерці, але калі б прачытаў, то, відавочна, пагадзіўся б ці не пагадзіўся б з датай і месцам свайго з'яўлення на свет, бо Агінскі адназначна напісаў, што нарадзіўся Касцюшка «12 лютага 1746 г. у Сяхновічах у ваяводстве Брэсцка-Літоўскай ад бацькоў са шляхты, што паходзіла з тых краёў».

Цяпер навуковы свет у бальшыні схіляецца да меркавання, што Касцюшка нарадзіўся 4 лютага 1746 г. у арандуемым ягоным бацькам фальварку Мерачоўшчына пад Косава-Палескім, быў ахрышчаны 12 лютага спатчы ў праваслаўнай царкве, затым у Косаўскім касцёле, а вёска Малыя Сяхновічы з'яўлялася радавым і спадчынным гняздом Касцюшкаў-Сяхновіцкіх.

Сёння мы можам з гонарам сцвярджаць, што на радзіме Касцюшкі ягонае імя ўшанаванае годна. У адноўленым фальварку ў Мерачоўшчыне ўжо 10 гадоў плённа працуе Дом-музей Касцюшкі, тут усталяваны мемарыяльны камень і актыўна рэстаўруюцца Косаўскі палац, у в. М. Сяхновічы запрацаваў Жабінкаўскі раённы гісторыка-краязнаўчы музей, у в. Чыжэўшчына рэканструяваная мемарыяльная капліца на магілах палеглых паўстанцаў 1794 г., а на радзіме былога ад'ютанта Касцюшкі Ю.У. Нямцэвіча ў в. Скокі Брэсцкага раёна адноўлены палац Нямцэвічаў, у якім, безумоўна, размесціцца і экспазіцыя матэрыялаў пра Касцюшку.

Леанід НЕСЦЯРЧУК
(Паводле альманаха «Жырандоля», № 6)

P.S. «Беларускі фонд культуры», «Краязнаўчая газета» і яе галоўны рэдактар Уладзімір ГІЛЕП асабіста шчыра віншуюць Леаніда Міхайлавіча НЕСЦЯРЧУКА з 70-годдзем з дня нараджэння і жадаюць здароўя на доўгія гады яго нястомнай працы на карысць любай Бацькаўшчыны.

250 гадоў М.К. Агінскаму

Развагі Міхала Клеафаса Агінскага пра Бацькаўшчыну

назвы зямель, што «...знойдуцца мільёны людзей, якія не ведаюць сваёй сапраўднай Бацькаўшчыны».

М.К. Агінскі пранікнёна раскрывае сэнс слова «Бацькаўшчына», адзначаўшы, што гэтае слова «са старажытных часоў... складае любімую ідэю сапраўдных мужоў краіны», бо ў гэтым слове ёсць «нейкая абаяльная прывабнасць для ўсіх, для каго дарагія гонар і дарадзейнасць». Бацькаўшчына, паводле словаў М.К. Агінскага, «дарага ўсім народам, асабліва зведаўшым зняволенне, і ніякая чалавечая сіла не змагла задушыць яго ў доўгім шэрагу пакаленняў».

У заключэнні сваіх Запісак Агінскі пераконвае расійскага імператара абвясціць сябе польскім каралём і такім чынам апырэдзіць аналагічны крок з боку Напалеона. Далей ён прапануе аб'яднанне васьмі літоўскіх губерняў назваць Польскім каралеўствам, а ў

цыі заявіў Агінскаму, што позна ўжо гаварыць пра адміністрацыйныя сродкі і арганізацыю васьмі губерняў у ВКЛ, а «... трэба думаць пра павелічэнне вайсковай сілы, каб абараняцца...».

Блізкая параза Напалеона ў вайне 1812 г. стварыла новую палітычную сітуацыю ў Беларусі і Польшчы, дала магчымасць іх аднаўлення пад апекай Расійскай імперыі. Актыўнасць у гэтай справе праяўлялі сенатар М.К. Агінскі і князь А.Е. Чартарыўскі, якія прапанавалі Аляксандру I новыя праекты аднаўлення польскай дзяржаўнасці, стварэння Генеральнай канфедэрацыі і ўвядзення Канстытуцыі 1791 г. на тэрыторыі Польшчы і Літвы.

Спачатку Аляксандр I падтрымліваў гэтыя намеры і прапановы. На сустрэчах з Агінскім ён успомніў пра даваенныя мемарыялы князя і абяцаў вярнуцца да іх пасля

незалежнай Рэчы Паспалітай, уключаючы Літву, будзе адноўленая. Абмяркоўваючы з манархам праблемы гандлю, ён дальнабачна падкрэсліў, што канкурэнцыя паміж польскімі і расійскімі экспарцёрамі будзе толькі садзейнічаць развіццю прамысловасці, а значыць росту дабрабыту насельніцтва.

У сваім чарговым мемарыяле ў кастрычніку 1812 г. М.К. Агінскі прапануе Аляксандру I абвясціць сябе польскім каралём і прыкладвае праект пракламацыі аб абвясчэнні каралём, выдачы амністыі для жыхароў, якія пад час вайны 1812 г. падтрымалі Напалеона, кампенсацыі стратаў ад вайны і праект звароту імператара цераз М. Кутузава да палякаў і літвінаў аб добрых намерах Аляксандра I.

Пад час лістападаўскай гутаркі «сам-насам» з Агінскім Аляксандр I пачаў разважаць, што абвясціць сябе польскім каралём у той час, калі вораг мае пэўныя сілы і знаходзіцца ў межах Расійскай імперыі, заўчасна, бо можна выклікаць недавер у жыхароў заходніх губерняў за такое палітычнае «фанфаронства».

Разважаючы на старонках «Мемуараў» аб сваіх палітычных пазіцыях, Агінскі ўпэўнена паказвае розніцу ў палітычных настройах літвінаў і палякаў, піша пра тое, што літвіны сустракалі Напалеона не з такім запалам, як жыхары Варшаўскага герцагства.

Нават сам Напалеон пад час затрымкі ў Вільні з 1 па 16 ліпеня 1812 г. пачаў трывожыцца пасіўнасцю паводзінаў шырокіх пластоў беларускай грамадскасці, адзначыўшы ў сваім выступленні перад дэлегацыяй Варшаўскай канфедэрацыі, што літвіны і палякі на Літве мала падобныя да сваіх братоў і сяспер з Вялікапольшчы.

У тэатры «Зьніч»

Беларускі паэтычны тэатр аднаго актёра «Зьніч» працягвае свой 26-ы тэатральны сезон.

5 кастрычніка вядучы майстар сцэны Леанід Сідарэвіч запрашае дзяцей на лялечны спектакль паводле п'есы Лявона Мікіты «Пра ката Сафрона і пеўніка Андрона».

6 кастрычніка маленькія глядачы паназіраюць за прыгодамі жывёлаў ды іх незвычайнага апекуна ў спектаклі Сяргея Кавалёва паводле вершаў Кармэн Барнос дэ Гаштольд «Маленькі анёлак». Выканаўца Раіса Астрадавіна прапануе і пасмяяцца разам, і задумацца.

7 кастрычніка для дзяцей прапануюцца «Дзівосныя авантуры паноў Кубліцкага ды Заблоцкага» паводле казкі Пятра Васючэнкі і Сяргея Кавалёва. Лялечны спектакль вядучага майстра сцэны Вячаслава Шакалідо. Прыгоды смешныя, прыгоды павучальныя, спазнавальныя – добрая нагода павандраваць па Беларусі. Хаця б і з дапамогаю спектакля.

Пра іншую вандроўку па нашым краі распавядае драматычны спектакль «Палескія рабінзоны» паводле аднайменнай аповесці Янкі Маўра (сцэнічная версія Уладзіміра Шэлестава). **8 кастрычніка** заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь, лаўрэат міжнародных фестываляў Уладзімір Шэлес-

таў запрашае школьнікаў на выпаску ў палескай глушы.

12 кастрычніка адбудзецца дзіцячы монаспектакль-сустрэча «Вясёлая каруселя» паводле вершаў Артура Вольскага. Выканаўца – заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава.

Увечары таго ж дня заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Уладзімір Шэлестаў прапануе монаспектакль «Нобіль – Барвяны Уладар» паводле аповесці Уладзіміра Караткевіча «Сівая легенда». Зрэшты, легенда не такая і сівая, калі падумаць: у кожныя часы ёсць каханне, сяброўства, узаемадапамога, здрада, падступства...

14 кастрычніка – яшчэ адна сустрэча з творчасцю А. Вольскага. Гэтым разам дзецям прапануецца лялечны монаспектакль «Граф Глінскі-Папялінскі. Аўтар сцэнічнай версіі і выканаўца – Вячаслаў Шакалідо.

На вечар таго ж дня запланаваны паэтычны монаспектакль «Прыпадаю да нябёс» паводле твораў Яўгеніі Янішчыц. Аўтар інсцэніроўкі і рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева. Выканаўца – заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава, музычнае суправаджэнне Дар'і Неўмяржыцкай (цымбалы).

Спектаклі адбываюцца ў зале бібліятэкі імя А. Міцкевіча Культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены (Мінск). Даведкі па тэлефоне 8 (017) 331 75 53.

Настаўнік Фёдар Янкоўскі

(Заканчэнне. Пачатак у № 36)

Фёдар Міхайлавіч нарадзіўся 21 верасня 1918 года ў вёсцы Клетнае (цяпер Глускі раён) у сялянскай сям'і. Скончыў Рагачоўскі педагагічны тэхнікум (1936). Працаваў настаўнікам Буцавіцкай школы Мінскага раёна. Скончыў завочна Мінскі настаўніцкі інстытут у 1939 годзе. Удзельнічаў у савецка-фінскай вайне (1939 – 1940), быў паранены. У час Вялікай Айчыннай вайны – разведчык, начальнік разведкі атрада «Грозны» на Міншчыне.

Пасля вызвалення Беларусі ад акупантаў два гады (1944 – 1946) Фёдар Міхайлавіч працаваў адказным сакратаром рэдакцыі Глускай раённай газеты «Сацыялістычная вёска» і настаўнічаў у Глускай сярэдняй школе. У 1948 годзе скончыў філалагічны факультэт Гродзенскага педагагічнага інстытута. Выкладаў бела-

рускую мову і літаратуру ў Радзівіцкай сярэдняй школе, вучыўся ў аспірантуры пры Мінскім педагагічным інстытуце. З 1953 года – выкладчык беларускай мовы, у 1956 – 1982 гадах – загадчык, з 1983 – прафесар кафедры беларускага мовазнаўства гэтага інстытута. Доктар філалагічных навук. Член СП СССР (з 1968).

Дэбютаваў у рэспубліканскім друку ў 1936 годзе нарысам (часопіс «Работніца і калгасніца Беларусі»). Выйшлі кнігі ягонай прозы «Абразкі» (1975), «Прыпыніся на часіну» (1979), «І за гарою пакланюся» (1982), «Радасць і боль» (1984), «З нялёгкіх дарог» (выбранае, 1988). Аўтар шматлікіх працаў па беларускай мове, слоўнікаў і дапаможнікаў для навучальных устаноў.

Узнагароджаны ордэнамі Чырвонай Зоркі, Айчыннай вайны I ступені, ордэнам Чэхаславакіі і

медалямі, Дзяржаўнай прэміяй Рэспублікі Беларусь (1998). Заслужаны дзеяч навукі БССР (1972). Імя Ф. Янкоўскага носіць вуліца ў Мінску.

Памёр ён раптоўна 13 лістапада 1989 года ў Мінску. Сказаліся на здароўі і цяжкае раненне на фронце, і напружаная праца. У тым ліку і ў тагачасным Мінскім педагагічным інстытуце імя Максіма Горкага (цяперашні Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка), дзе 26 гадоў загадваў кафедрай беларускага мовазнаўства.

Гэта вельмі сціслыя біяграфічныя звесткі пра вучонага. Яны не раскрываюць няўрымслівага характару гэтага чалавека. Вось колькі доказаў таму.

На савецка-фінскай вайне яго цяжка параніла. Вызвалілі ад службы ў арміі назаўсёды, як гавораць, выдалі «белы білет». Напамінкам пра тую вайну ў яго целе засталася некалькі асколкаў.

У час нямецка-фашысцкай акупацыі мог бы працаваць настаўнікам, але вырашыў ваяваць. Узначальваў аператыўную і баявую разведку атрада «Грозны», што дзейнічаў у Заслаўскім, Радзівіцкім і Лагойскім раёнах. Ён збіраў не толькі дадзеныя пра размяшчэнне і ўзбраенне нямецкіх войскаў, але і займаўся навуковымі даследаваннямі, фіксаваў звесткі пра родную мову. У час блакаты закапаў каля моста паблізу дарогі з Лагойска ў Плешчаніцы агульны спытак на ўрадных выслоўях, запісаных у вёсках Маладзечанскага, Мінскага і Лагойскага раёнаў. Пасля вайны шукаў яго і не знайшоў.

Фёдар Янкоўскі (1944 г.)

У сваёй аўтабіяграфіі, сціпла названай «Радкі з успамінаў і сустрэч», славуць мовазнаўца напісаў: «Далікатная рэч – народнае слова, народная песня. Каб гаварыць пра іх, трэба ведаць, разумець, трэба, каб і гаварылі пра іх далікатна». Прачытаўшы гэтыя шчырыя пранікнёныя словы, пісьменнік Алесь Марціновіч у нарысе пра Ф. Янкоўскага сказаў: «Калі што і можна дадаць, то хіба толькі адно: разумець народнае слова, а значыць, беларускую мову, неабходна так далікатна, як гэта рабіў сам Фёдар Міхайлавіч». І гэта сапраўды коратка, але слушна сказана.

Сымон БАРЫС

Спяшаючыся да Купалы і Коласа

Дасведчанасць краяўчага пісьменніка Сяргея Чыгрына, які жыве і працуе ў Слоніме, уражвае. Мноства яго кніг, публікацыяў у перыядычным друку выяўляюць захадна-беларускага жыцця ў культуры асветніцкім кантэксце. Уважлівае знаёмства з працамі Сяргея Мікалаевіча апошніх гадоў высвятляе, што праз многія свае тэматычныя зацікаўленні пісьменнік выходзіць на ўсебеларускі прастор. Пераконвае ў гэтым і кніга – «Па слядах Купалы і Коласа» (Мінск: «Кнігазбор», 2012).

С. Чыгрын сабраў разам артыкулы розных гадоў, тэматычна аб'яднаныя ўвагай да жыцця і творчасці класікаў беларускай літаратуры – Янкі Купалы і Якуба Коласа.

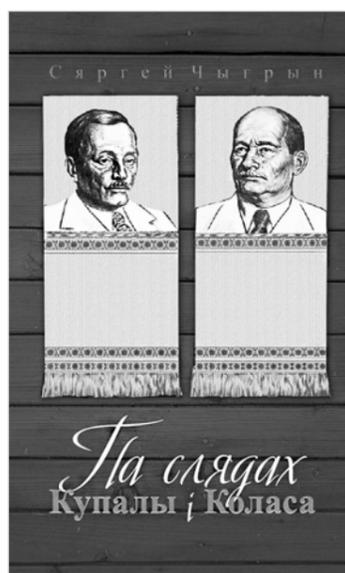
Адкрываюць зборнік краяўчага артыкулы – «Каля вытокаў» (пра гісторыю вялікакракоцкай бібліятэкі імя Янкі Купалы Слонімскага раёна), Янка Купала на слонімскай сцэне», «Якуб Колас і Слонімсчына», «Яны былі сябрамі». Гісторыя Вялікакракоцкай сельскай бібліятэкі, якая прайшла выпрабаванні рознымі часінамі, – гэта гісторыя народнага, агульнаграмадскага стаўлення да Янкі Купалы, здзейснага ім у беларускай паэзіі, літаратуры, культуры. У 1927 годзе

кракоцкая моладзь пачала збіраць сярод насельніцтва кнігі і грошы на набыццё літаратуры. Знайшлася і хата для культурнай установы. Бібліятэкарам на грамадскіх пачатках стаў Сямён Акулевіч. У канцы 1928-га бібліятэка налічвала каля тысячы назваў беларускіх, рускіх і польскіх кніг, каля 200 чытачоў. Кракоцкія юнакі, сярод іх быў і паэт Валянцін Таўлай, закупілі і прывезлі сотні кніг беларускай і рускай класікі. З павелічэннем кніжнага фонду былі створаныя дзве філіі бібліятэкі. У вёсцы Рудаўка бібліятэкай кіраваў Павел Кулак, Малакракоцкай філіяй загадвала Людміла Кулак. Кніжныя скарбніцы ў Вялікай Кракотцы і ваколцах сталі

ўнікальнымі, дзяздольнымі асяродкамі беларускага асветніцкага, духоўнага жыцця.

У 1930 годзе ў Вялікай Кракотцы пабудавалі Народны дом, які дзейнічаў некалькі гадоў, бібліятэка-чытальня імя Янкі Купалы была закрытая паліцыяй. Праца бібліятэкі была ўзноўленая ў верасні 1939-га з вызваленнем Заходняй Беларусі ад польскай акупацыі. Пасля – Вялікай Айчыннай вайны. Новае нараджэнне бібліятэкі – жнівень 1946 года. З вялікакракоцкай кніжніцай звязаныя імёны многіх беларускіх пісьменнікаў. Фонды бібліятэкі дапамагала фарміраваць у пасляваенныя гады Уладзіслава Францаўна Луцэвіч. А ў 2008-м, праз год пасля 80-годдзя, бібліятэку-музей імя Янкі Купалы закрылі. С. Чыгрын падсумоўвае свой расповед: «Усе акупацыі і вайны перажыла Купалаўская бібліятэка, а вось сённяшні час перажыць не змагла. Шкада...». Шкада і сумна.

З гісторыка-літаратурных матэрыялаў кнігі «Па слядах Купалы і Коласа» вылучаецца даследаванне, прысвечанае У. Чаржынскаму, – «Казанская

ссылка Уладзіслава Чаржынскага і Янкі Купалы». Размова – пра крытыка і літаратуразнаўца, які пад псеўданімамі Ул. Дзяржынскі і Улідзе друкаваў артыкулы, у якіх даваў грунтоўны эстэтычны аналіз як асобных мастацкіх твораў, так

і літаратурнага працэсу ў цэлым. С. Чыгрын падкрэслівае: «Многія яго матэрыялы, прысвечаныя творчасці Янкі Купалы, Якуба Коласа, Змітрака Бядулі, Міхася Чарота, Цішка Гартнага, Янкі Журбы і іншых беларускіх пісьменнікаў, уражваюць і сёння глыбінёй і жывасцю даследчыцкай думкі, аргументаванасцю і пластычнасцю стылю».

У 1931 годзе У. Чаржынскага па пастанове калегіі АГПУ СССР выслалі ў Казань на 5 гадоў. Праз чатыры гады нашага земляка вызвалілі ад высылкі, але рэабілітавалі толькі ў 1988-м. Памёр крытык 2 красавіка 1974 года. Так і пражыў да апошніх дзён у Казані. Да заняткаў беларускім літаратуразнаўствам У. Чаржынскі ўжо так і не вярнуўся. С. Чыгрын прарабіў велізарны пошукавы шлях, узнавіў многія дэталі з казанскага перыяду жыцця Уладзіслава Вікенцьевіча, упершыню агучыў унікальныя архіўныя дакументы.

Выдадзеная тыражом у 100 асобнікаў, кніга «Па слядах Купалы і Коласа» наўрад ці стане добра вядомай падзеяй, з'явай, хаця, несумненна, вартая таго. Прычына – зусім малы наклад выдання. Ужо сёння патрэбна гаварыць пра перавыданне новай гісторыка-літаратурнай кнігі С. Чыгрына. Гэта патрэбна ўсім, хто неабіякава да беларускай літаратуры, хто цікавіцца беларускім асветніцтвам.

Мікола БЕРЛЕЖ

Пасля таго, як чалавек сеў на каня, каб мець магчымасць хутчэй перамяшчацца, ён вынайшаў самыя розныя сродкі транспарту. Але атрымаўшы хуткасць і зручнасць, атрымаў і шум, загазаванасць, іншыя незручнасці і нават шкодныя наступствы. Апошнім часам у свеце пачалі задумвацца, як пераламіць такую сітуацыю. Усё часцей заклікаюць людзей карыстацца грамадскім транспартам, веласіпеды і хадзіць пешкі. Штогод у розных краінах праходзіць Еўрапейскі тыдзень мабільнасці. Сёлета гэткае мерапрыемства прайшло ў Беларусі. У Полацку яно адбылося з 16 па 22 верасня.

Полацк першым з беларускіх гарадоў падпісаў Хартыю аб еўрапейскай мабільнасці. А пачалося ўсё з падпісання пагаднення мэраў, што скіраванае на скарачэнне выкідаў вуглякіслага газу. Адным з кампанентаў стала паляпшэнне транспартнай сістэмы, каб яна становілася больш экалагічнай. І лагічным працягам стала ідэя правядзення Тыдня мабільнасці. У горадзе працуе грамадская рабочая група, у якую ўваходзяць ініцыятыўныя гараджане, прадстаўнікі велабізнесу, велапракату, аб'яднанне веласіпедыстаў Полацка і Наваполацка, а мясцовыя радыё і тэлеканалы, інтэрнэт-парталы актыўна асвятляюць праект. Цяпер вывучаюцца магчымасці развіцця інфраструктуры, распрацоўваюцца мерапрыемствы па паляпшэнні руху ў праблемных месцах, будзе будавацца інфраструктура для веласіпеднага руху. У планах – ператварыць горад у прастору, дзе будуць ужывацца аўтамабільны транспарт, пешаходы і веласіпедысты. Ініцыятары спадзяюцца, што такі прыклад будзе падхоплены і іншымі гарадамі краіны. Плануецца таксама выданне друкаванай прадукцыі з расповедам пра распрацоўку плана па паляпшэнні мабільнасці, каб у іншых гарадах маглі далучыцца і прымяняць.

Сёння доля перамяшчэння на грамадскім транспарце складае каля 30 адсоткаў, і гэтая лічба змяняецца, бо павялічваецца колькасць асабістых аўтамабіляў (у Полацку за 13 гадоў яна вырасла больш як у паўтара раза). Адзін з велапракатаў, што бярэ ўдзел у рабочай групе, прапанаваў арганізаваць нешта кшталту агульнага публічнага велагаража, каб людзі маглі зімою спакойна пакінуць свой веласіпед да вясны. Яны ж прапанавалі ідэю сістэмнага велапраката між Полацкам і Наваполацкам. Яшчэ

адна слушная ідэя – стварыць грамадскую веламайстэрню (падобная ёсць у Мінску). З другога боку, ідзе праца па заахвочванні людзей перамяшчацца на веласіпедзе. Тут паперадзе завод «Шкловалакно», які ладзіць месцы паркоўкі, ве-

вяла адна з найлепшых экскурсаводаў горада. Ваш карэспандэнт пад час брыфінга для журналістаў задаў пытанне аб працягу падобных мерапрыемстваў, аб перспектывах пашырэння сеткі і тэматыкі экскурсіяў. Кіраўнік праекта па

велаэкскурсіі былі і да Еўрапейскага тыдня мабільнасці. Экскурсавод, якая будзе праводзіць вандрожку ў нядзелю, мае досвед. Калі будзе бачна, што гэта цікава, карыстаецца попытам, то мы са свайго боку будзем спрыяць, хаця пакуль асобнага пункта ў праграме і няма.

А вось што распавяла гадоўны спецыяліст па транспарце БелНДІ горадабудаўніцтва Таццяна Нікіціна:

– Наш інстытут распрацоўваў план устойлівага развіцця мабільнага транспарту ў Полацку, а цяпер – Генеральны план горада. Устойлівае развіццё заключаецца ў тым, каб надаць гораду новае аблічча, экалагічнае: больш скарыстоўваць грамадскі транспарт, пешаходны рух і на веласіпедзе. Перш трэба стварыць найбольш камфортныя ўмовы для грамадскага транспарту (зручныя прыпынкі, расклад руху). З другога боку, неабходна развіваць веларух і прывучаць да пешаходнага руху. Полацк кампактны горад, таму тут усё гэтае магчыма.

– А гараджане падтрымліваюць ідэю?

Майстар-клас ад веламагазіна

ладарожкі. Праводзіліся апытанні, якія паказалі павелічэнне колькасці тых, хто на працу едзе на веласіпедзе: на некаторых прадпрыемствах – 3-5 адсоткаў работнікаў. У планах жа, зазначыў першы намеснік старшыні Полацкага райвыканкама Сяргей Лейчанка, дасягнуць лічбы ў 12 адсоткаў. Вучням СШ № 6 прапанавалі ў адзін з дзён прыехаць у школу на веласіпедзе. У акцыі ўдзел узялі прыкладна 40 вучняў, якім ідэя спадабалася. Вядома, усё гэтае ажыццявімае, калі будуць даступныя велапаркоўкі. Гарадскія ўлады цяпер гэтым займаюцца, адна з першых паркоўкаў з'явілася побач з гарвыканкамам.

У нядзелю прайшла веласіпедная экскурсія па гістарычных мясцінах Полацка. Яе пра-

распрацоўцы плана ўстойлівага развіцця гарадской мабільнасці ў Полацку Антон Раднянкоў адказаў:

– Спробы арганізоўваць

За паўсекунды да перамогі

– Вядома ж, мы сустракаліся з мясцовымі жыхарамі, якія хочуць больш веладарожак, каб яны былі асобныя і непарарыўныя, каб не заміналі пешаходам. Пакуль жа веласіпедысты часцяком бачныя на бульвары, дзе людзі шпацыруюць. Таму трэба раздзяліць гэтыя катэгорыі. Перш плануем стварыць веладарожкі на праезджай частцы ўздоўж бульвара (злучыць плошчы Скарыны і Свабоды). Далей – паласа на праезджай частцы на Ніжне-Пакроўскай вуліцы, што ідзе ўздоўж Дзвіны. Прапанаваўца ў летні час пасля 16 гадзінаў яе ўвогуле перакрываць, пакідаць рух толькі для пешаходаў і веласіпедыстаў; гэта будзе ад плошчы Скарыны да Сафійскага сабора. Даўно жыхары просяць звязаць велаадарожкаў Полацк і Наваполацк, бо многія жывуць у адным горадзе, а працуюць у другім. Таму гэта ў нас таксама стаіць як першачарговая мэта (працягласць веладарожкі складзе 5 кіламетраў). Натуральна, ствараюцца веладарожкі для абслугоўвання горада, а не толькі для адпачынку, спорту і забаваў. У сувязі з гэтым плануецца стварэнне велапаркоўкаў з замкамі, відэаназіраннем побач з грамадскімі будынкамі...

– А як з іншымі гарадамі?

– Плануем падключыць Наваполацк, развіваецца веларух у Мінску... Таму спадзяемся, што Полацк стане прыкладам, і іншыя гарады (асабліва такія невялікія, да 100-200 тысячаў чалавек) прыроўняць досвед. Маленькія ж гарады і так актыўна карыстаюцца веласіпедамі. Але і для такіх населеных пунктаў мы ствараем планы, дзе ёсць схема веларуху, закладзеныя дарожкі. Маладыя архітэктары, студэнты ствараюць праекты з закрытымі веладарожкамі, якія могуць скарыстоўвацца і ў зімовы час. Так што перспектывы тут цікавыя.

Такім чынам, можна меркаваць, што неўзабаве веласіпед стане не толькі сродкам баўлення вольнага часу, а атрыбутам паўсядзённага жыцця.

У праграме Еўрапейскага тыдня мабільнасці былі таксама пазакласныя заняткі «Дзеці ў руху», круглы стол з удзелам прадстаўнікоў прадпрыемстваў Полацка і Наваполацка «Як зрабіць працоўныя паездкі больш камфортнымі», майстар-клас па рамонтзе веласіпеднаў, спаборніцтва для самых умелых веласіпедыстаў, велакарнавал ды іншыя імпрэзы.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ,
фота аўтара

Залатая шпілька з ізумрудам

Імя Мікалая Румянцава шырока вядомае ў Беларусі. Гэта дзяржаўны дзеяч і дыпламат, вядомы збіральнік старажытнасцяў, летапісаў, дакументаў і кніг. Пры яго матэрыяльнай падтрымцы былі сабраныя і выдадзеныя многія гістарычныя дакументы. Багаты збор кніг і рукапісаў Мікалая Пятровіча лёг у аснову Румянцаўскага музея. Але было ў графа яшчэ адно малавядомае для большасці людзей захапленне.

У другім дзесяцігоддзі XIX ст. шмат хто зацікавіўся новым метадам першапачатковага навучання, які распрацаваў кватер Джозэф Ланкастэр. Ён адкрыў школу ў той частцы Лондана, дзе жыў самы бедны люд. Там дзеці цэлымі днямі корпаліся на вуліцы і, не маючы магчымасці вучыцца, вырасталі ў поўным невуцтве. Школа Ланкастэра хутка напоўнілася вучнямі, і яшчэ сотні чакалі вольных месцаў. Вядомы філантроп Уільям Ален даў сродкі на ўладкаванне залы на трыста хлопчыкаў, і Ланкастэр пачаў абдумваць тое, як навучаць адначасова такую колькасць дзяцей, не выдаткоўваючы грошы на найманне памочнікаў. Гэтую задачу ён паспяхова вырашыў наступным чынам.

Ланкастэр увёў у школе ўзаемае навучанне, якое дало выдатныя вынікі. Сутнасць ланкастэрскага метаду палягала ў тым, што ўсіх дзяцей ён падзяліў на групы, і галоўным у кожнай групе быў адзін з найбольш здольных вучняў. Такім чынам, спачатку настаўнік займаўся са старэйшымі і больш падрыхтаванымі навучэнцамі, якія потым пад яго кіраўніцтвам навучалі малодшых дзяцей.

У хуткім часе такія школы былі адкрытыя ў розных частках Англіі, і запыты на настаўнікаў, якія б маглі працаваць па ланкастэрскім метадае навучання, паступалі з розных краінаў у заснаванае ў Лонда-не спецыяльнае таварыства.

Вестка пра паспяховасць ланкастэрскай школы дайшла і да графа Румянцава, які вырашыў заснаваць такую школу ў сваім маёнтку ў Гомелі і напісаў пра гэта ў Англію. Запыт Мікалая Пятровіча патрапіў да першага сакратара рускага пасольства Штрандмана. Трэба сказаць, што незадоўга да гэтага Штрандман пазнаёміўся з маладым англічанінам Джэймсам Артурам Гердам, які наведаў школу Ланкастэра і атрымаў пасведчанне на права выкладаць і засноўваць школы па ланкастэрскім метадае ўзаемага навучання. Па рэкамендацыі Штрандмана Герд быў запрошаны для арганізацыі першай ланкастэрскай школы ў Расіі.

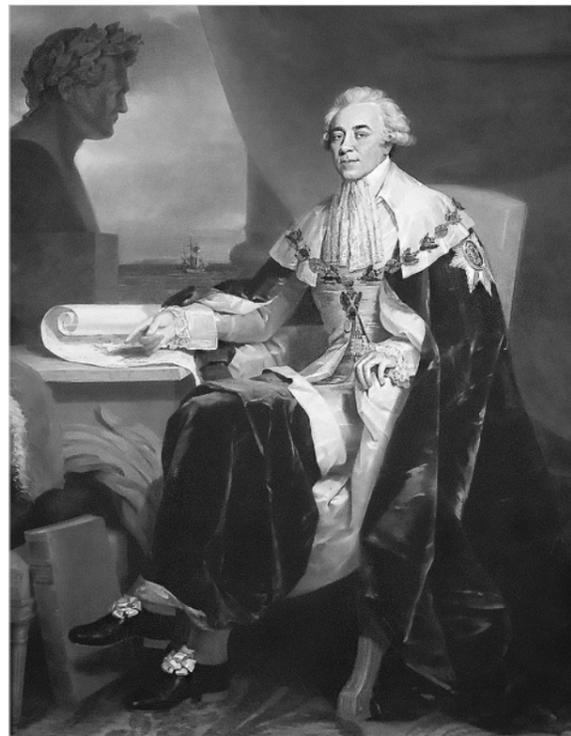
Герд прыбыў у Пецябург 29 ліпеня 1817 г. Граф Румянцаў тады быў у Гомелі, але, з'яжджаючы са сталіцы, распарадзіўся, каб туды накіравалі і Герда.

Праз некалькі дзён ён прыбыў на месца, дзе яму быў выдзелены пакой у кватэры архітэктара-англічаніна Джона Кларка. На наступны дзень Герд быў прадстаўлены графу Румянцаву, які прыняў яго вельмі ветліва і запрасіў на абед.

Акрамя Кларка ў Гомелі жыло яшчэ некалькі англічанцаў. Маёнткам кіраваў адстаўны генерал Фёдар Дзярабін, былы дырэктар Горнага корпуса, які добра валодаў англійскай мовай. Герд пачаў старанна вывучаць рускую мову. Тады яшчэ не было руска-англійскага

лам Дзярабіным Герд выказаў меркаванне, што ў Гомелі жыўць выключна яўрэі, а Румянцаў хацеў уладкаваць вучылішча для сялянскіх дзяцей. Сабраць жа дзвесце сялянскіх хлопчыкаў з бліжэйшых мясцінаў было немагчыма. Тады Герд зазначыў, што з шасці тысяч чаў душ, якія належалі графу, напэўна знойдзецца сто сіротаў, для якіх можна стварыць інтэрнат у Гомелі. Герд склаў запіску, якую граф ухваліў і загадаў адразу ж пачаць будаваць неабходнае памяшканне. План гэтага будынка распрацаваў архітэктар Кларк разам з будучым настаўнікам.

Між тым было сабрана 45 хлопчыкаў-сіротаў. Яны былі размешчаныя ў пус-

Партрэт М. Румянцава пэндзля Дж. Доу

Былая ланкастэрская школа, цяпер адміністрацыйны будынак фабрыкі «Праца»

слоўніка, і ён карыстаўся руска-французскім, бо французскую мову ведаў грунтоўна.

Праз тры тыдні пасля прыезду Герда ў Гомель граф Румянцаў выехаў у Пецябург. Увогуле ў Гомель Мікалай Пятровіч прыязджаў пераважна летам і на кароткі тэрмін. Да гэтага часу быў падрыхтаваны невялікі дамок на два пакоі з кухняй для Герда, а прыслужваў яму сялянскі хлопчык. Джэймс зажыў сваёй гаспадаркай, час ад часу наведваючы сям'ю Кларка, а па нядзелях абедаў у генерала Дзярабіна.

Так прайшло больш за год, а для адкрыцця школы яшчэ нічога не было зроблена. У размове з генера-

тым флігелі галоўнага графскага дома, дзе знаходзілася і кватэра Герда, а зала на ніжнім паверсе была ператвораная ў клас. Герд, які на той час ужо добра валодаў рускай мовай, стаў рыхтаваць першых вучняў у якасці так званых манітораў для школы ўзаемага навучання.

Пасля малебна, праведзенага ў прысутнасці 45 вучняў, генерала Дзярабіна і некалькіх прадстаўнікоў мясцовых уладаў, было адкрытае першае ланкастэрскае вучылішча. Паспехі вучняў былі надзвычайнымі, яны хутка засвоілі ўсе тыя прыёмы, якія патрабаваліся новай сістэмай навучання.

Праз тры месяцы пасля адкрыцця школы наведаў міністрадукацыі князь Галіцын, які быў уражаны тым, што вучні ўжо маглі правільна пісаць пад дыктоўку словы з аднаго і двух складоў.

У пачатку лістапада будынак школы быў скончаны. 8 лістапада 1819 г. у прысутнасці графа Румянцава і іншых асобаў пасля малебна

дзвесце вучняў селі на свае месцы, і пачаўся першы ўрок у школе. Граф Румянцаў застаўся вельмі задаволены ўсім, што ўбачыў, і тут жа ўручыў Герду грашовую ўзнагароду, назваўшы яго па імені і імені па бацьку – Якавам Іванавічам.

Акрамя чытання і пісьма вучні засвойвалі арыфметыку і пэўнае рамяство. Так, адна група займалася пераплётным рамяством, другая – сталярнай справай, іншыя хадзілі на ферму знаёмца з жывёлагадоўляй і малочнай гаспадаркай. З так званымі маніторамі Якаў Іванавіч займаўся асобна, заахочваў іх да чытання, шмат гутарыў, намагаючыся падрыхтаваць з іх настаўнікаў, добра знаёмых з ланкастэрскім метадам узаемага навучання.

Усё шырэй разыходзілася вестка пра гэтую ўзорную школу, яе часта наведвалі прыезджыя. Вядомы і наступны факт. Палкоўнік Белінсгаўзен, начальнік батарэі, што стаяла паблізу, прыслаў 15 маладых салдатаў для навучання, і праз тры месяцы яны вярнуліся ў сваю часць, умеючы чытаць і пісаць. Віленскі ўніверсітэт адправіў у Гомель прыват-дацэнта Кадовіча для азнаямлення з ланкастэрскім метадам.

Пасля выканання прынятых на сябе абавязкаў Якаў Іванавіч вырашыў вярнуцца ў Англію. Праўда, у гэты час ён атрымаў ліст ад князя Барацінскага, які запрашаў таго арганізаваць вучылішча на трыста хлопчыкаў у яго маёнтку ў Курскай губерні. Але Герд па патрабаванні маці адмовіўся ад гэтай прапановы і вярнуўся на радзіму. У Пецябургу ён развітаўся з графам Румянцавым, які забяспечыў яго лістамі ў Лонданскую вучылішчную раду і да філантропа Уільяма Алена. Падзякаваўшы Якаву Іванавічу за сумленную працу, граф Румянцаў вынуў са свайго гальштука залатую шпільку з ізумрудам і падарыў яе Герду на памяць.

Рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» са смуткам паведамляе аб смерці даўняга сябра і аўтара многіх цікавых артыкулаў у нашым выданні Вячаслава Вячаслававіча АФАНАСЬЕВА і выказвае шчырыя спачуванні родным і бліжэйшым нябожчыка.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ

(Працяг. Пачатак у № 36)

Апошні раз радзімічы згадваюцца ў летапісных крыніцах як асобны народ у 1169 г.

Рассяленне радзімічаў у Пасожжы было не зусім мірным, на што ўказваюць прыказкі: «Радзімец цябе бяры», «Каб цябе радзімец узяў», якія бытуюць на Кармяншчыне, Чачэршчыне і суседняй Магілёўшчыне. Вучоныя мяркуюць, што продкі радзімічаў і вяцічаў насамрэч да «вялікага перасялення народаў», а дакладней да III ст. н.э., жылі па сярэднім цячэнні Віслы і па ніжнім Бугу і Нараве, гэта значыць на частцы тэрыторыяў сённяшніх Падляскага і Мазавецкага ваяводстваў Рэспублікі Польшча.

Пасля доўгіх вандровак яны прыйшлі на Сож. Калі

глянем на карту Польшчы, на тую частку, дзе жылі продкі радзімічаў, і на карту зямель Беларусі і Расіі, то ўбачым, што ў Павісленні, Пабужжы і Панароўі ёсць населеныя пункты: Быдгашч, Хотам, Чэрукі, Радзім, Сырска, Унецк, а таксама Бранск, які размяшчаецца трохи на захад ад Бельска-Падляскага. Не так далёка ад гэтых месцаў, на захадзе Беларусі ў Брэсцкім раёне ёсць вёска Чэрск (параўнаем з нашым Чачэрскім). А ў самым цэнтры Мазовіі, на поўдзень ад Варшавы на беразе Віслы стаіць невялікі горад Чэрск.

Пішчанцы – частка племені радзімічаў, што жыла на рацэ Пішчане. Воўчы Хвост – ваявода кіеўскага князя Уладзіміра Святаслава, які на-

нёс паражэнне радзімічам і далучыў іх землі да Старажытнарускай дзяржавы ў X ст.

У «Аповесці мінулых гадоў» дастаткова падрабязна і яскрава апісваюцца язычніцкія звычаі радзімічаў, прычым летапісец спрабуе паказаць іх дзікуства ў параўнанні з хрысціянскімі звычаямі. Бо на землі нашых продкаў хрысціянства прыйшло крыху пазней, чым у сам Кіеў. Таму радзімічамі пужалі, абвінавачвалі іх у сувязі з цёмнымі сіламі. Лагічна, што, на думку некаторых вучоных, назва «радзімец» паходзіць таксама ад імені радзімічаў і азначае нават хваробу, якую людзі тлумачылі ўваходжаннем ў цела чалавека цёмных сілаў.

Паданні аб паходжанні назваў нашых вёсак

Назвы нашых мясцінаў – гэта іх духоўны і гістарычны пашпарт, дзе ў закадаваным выглядзе засталася тлумачэнне аб іх паходжанні. Адным са знакавых месцаў у ваколіцах нашай школы з'яўляецца ўрочышча Грэньск – маляўнічая мясціна на беразе Сажа.

Паданне аб урочышчы Грэньск

Гэта было вельмі даўно, яшчэ тады, калі нашымі землямі завалодала Расія. Праві-

ла тады імператрыца Кацярына II Вялікая.

Атрымаўшы нашыя землі і шмат новых падданных, імператрыца пажадала аглядзець свае ўладанні. Адправілася ў падарожжа ўладарка на багатай і прыгожай залатой карэце. Ехала праз Карму, дзе вырасла спыніцца, каб адпачыць і пакарміць коні. Далей рушыла праз нашую Ворнаўку ў бок Чачэрска. А ехала па Старым Шляху (так у народзе называюць старую грунтовую дарогу, якая вядзе на Чачэрск. – В.В.). Цяпер жа, калі пабудавалі новую шашу, па Старым Шляху ходзяць толькі мясцовыя жыхары.

Дык вось, ехала Кацярына, было цёмна, ішоў дождж, дарогу размыла, імператрыца са світай і заблукала. Патрапіла яна на Грэньск, дзе было балота. Карэта і загразла. А калі яе штурхалі ды цягнулі з балота, ад карэты залатое кола і адвалілася. Неўзабаве яно патанула.

Адным словам, намучылася Кацярына тады. Неўзабаве адправілася далей. А памяць па сабе пакінула. Тое залатое кола. Яно стала надзеяй на нябеднае жыццё многіх нашых людзей. Колькі яго ні шукалі, усё навокал, што можа толькі было, перакапалі, а кола так і не знайшлі.

(Запісаў Уладзімір Сіндзееў)

Затое археолагам Палікарповічам у 1926 – 1927 гг. была адкрыта мезалітычная стаянка, якая дала назву археалагічнай культуры. А Кацярына II насамрэч пасля далучэння нашых зямель да Расіі праязджала праз нашыя мясціны. І гэта засталася ў памяці мясцовага насельніцтва. Як, дарэчы, у многіх мясцінах Усходняй Беларусі ў народнай памяці ад гэтай інспектарскай паездкі 1780 г. па новадалучаных землях засталася памяць – многія стараыя шляхі-дарогі так і называюць: «Кацярынінскі шлях». З яе наведваннем пачалі звязваць і паходжанне назвы нашага раённага цэнтра.

Версіі паходжання назвы вёскі Ворнаўка паводле мясцовых сведчанняў і паданняў

Паданне першае. У гэтай мясцовасці некалі квітнела канакрадства. З двароў мясцовых жыхароў часта зводзілі коней і кароваў. А каб замесці і забытаць сляды, скрадзены скот «абувалі ў лапці». Ад «вароў», «вараўства» (крадзяжу) і сталі называць гэтае месца «Варанаўшчызна», «Варанаўшызна», «Ворнаўка».

Валерый ВАРТАНАЎ,
настаўнік гісторыі
Ворнаўскай СШ, Кармянскі раён

(Працяг будзе)

Нядаўна на прасторах былога Савецкага Саюза адзначаўся Дзень танкістаў. Хаця я таксама маю адносіны да свята, хачу расказаць колькі гісторыяў ад свайго суседа і добрага сябра, чалавека з вялікім пачуццём гумару, Фёдара Семянякі.

У 1950-х гадах тэрміноваю ваенную службу Ф. Семяняка праходзіў у ГДР – Германскай Дэмакратычнай Рэспубліцы, недалёка ад Магдэбурга. Ён знаходзіўся ў складзе савецкіх войскаў на пасадзе камандзіра цяжкага танка ІС-2. Служба была нялёгкай, але сусед з задавальненнем успамінае розныя забаўныя выпадкі з армейскага жыцця.

Аднаго разу экіпаж сяржанта Семянякі заступіў у нарад. Увечары падышлі да яго два афіцэры. Яны паскардзіліся на нуду: маўляў, няма куды пайсці. Нядрэнна было б схадзіць у гаштэт¹, але далекавата – аж пяць кіламетраў. Недалёка стаяў службовы матацыкл М-72 з каляскай. Сяржант прапанаваў падвезці афіцэраў на матацыкле. Але не было ключа запальвання. Вынаходлівы Семяняка дастаў з карабка запалкі, устаіў у замок запальвання, завёў матацыкл, і ўтрох яны паехалі ў Майнсдорф.

Семяняку ведалі ў гаштэце, бо нядаўна адбыўся інцыдэнт, звязаны з яго экіпажам.

Гэта быў хаця і шматнацыянальны, але зладжаны экіпаж. Іх танк памайстэрску пераадолюваў розныя перашкоды, добра выконваў вучэбныя заданні. Неяк на палігоне ішлі планавыя стрэльбы. Танкісты Семянякі прыцэльна стралялі з ходу і з кароткімі прыпынкамі па фанерных макетах танкаў, што рухаліся на ваганетках.

У экіпажы усе хлопцы былі маладыя, і энергія з іх так і рвалася. Аднойчы ў перапынку паміж стрэльбамі выпала магчымасць адпачыць. Усім экіпажам

¹ Піўная, чарачная.

Савецкі танкіст і нямецкі фурман

выправіліся ў гаштэт у вёсцы Майнсдорф, што знаходзіўся недалёка ад палігона, праз лясок.

У бармена савецкія танкісты заказалі па «гундэрт грам шнапс» – сто грамаў гарэлкі. Выпілі, але гэтага падалося замала. Потым яшчэ і яшчэ. У бармена вочы палезлі на лоб ад здзіўлення: немцы столькі не пілі.

У гаштэце была невялікая кіназала, дзе наведнікі, папіваючы піва, глядзелі прыгодніцкі фільм. У тыя гады круцілі савецкія стужкі, у якіх шпіёны часта насілі чорную павязку на воку. Наводчык гарматы чачэнец Асхад Карачанцаў падазрона ўтаропіўся ў аднаго немца з перавязаным вокам, кліента гаштэта, і выхапіў пісталет.

– Шпіён, гад!

Убачыўшы дула накіраванага на яго пісталета, пажылы немец з перавязаным вокам, які з цікаўнасцю глядзеў кіно, збялеў і перападохана ссунуўся пад стол. Іншыя немцы таксама кінуліся пад стойкай бара.

Камандзір экіпажа сяржант Ф. Семяняка схопіў пісталет каўказца за ствол і вырваў з рукі.

– Карачанцаў, супакойся! Найн, ніхт шысэн, камарадэн! (Не бойцеся, не будзем страляць, таварышы!) – паспяшаўся супакойць немцаў камандзір савецкага танка і паказаў пустую кабуру наводчыка.

Тым часам бармен пад стойкай круціў дыск тэлефона, спрабуючы выклікаць паліцыю.

Першы злева Ф. Семяняка (1952 г.)

Танкісты зразумелі, што іх чакае вялікая непрыемнасць, і паспяшаліся сысці...

Гэтым разам афіцэры выпілі ў гаштэце шнапсу і паехалі назад. Калі пра-

ехалі пару кіламетраў, рухавік замоўк: скончыўся бензін.

На шчасце, міма праязджаў на фурманцы, у якую была запрэжаная парка коней, пажылы немец. Савецкія вайскоўцы папрасілі адбуксіраваць іх у часць. Фурман іранічна ўсміхнуўся, але знайшоў вярхоўку і прычапіў матацыкл да фурманкі.

Лясную дарогу перасякалі, нібы вузлаватыя жылы, карэнні соснаў. Па іх зрэдку грукаталі колы фурманкі. «Акультураныя лясы – не нашы», – падумаў Фёдар.

Пакуль валтузіліся і дабіраліся да месца прызначэння, наступіла раніца – час пад'ёму. На пляцы перад намётамі быў пастроены танкавы батальён. Не ведалі, што і падумаць: дзяжурны па часці і два афіцэры як у ваду бултыхнулі!

Раптам на лясной дарозе салдаты ўбачылі здаравенных нямецкіх біцогоў, якія цягнулі фурманку, а да яе быў прычэплены М-72. На матацыкле сядзелі абодва афіцэры, а за рулём сяржант Семяняка. Танкісты, якія стаялі ў шарэнгах, ледзь не пападалі ад рогату: гэта ж не жартачкі – фурман-немец на буксіры валачэ пераможцаў. Маёр Фокін здзіўліўся і нават разгубіўся, бо стаяў спінай да лясной дарогі і адразу не зразумеў прычыну рогату танкістаў.

Сяржанту Семяняку тут жа аб'явілі дзесяцісутачны арышт.

Ад больш суровага пакарэння вяртавала тое, што камбат быў у водпуску, а намеснік камандзіра часці маёр Фокін «замяў» справу.

Ф. Семяняка даўно пенсіянер, але з задавальненнем успамінае былое.

Уладзімір ШУЛЯКОЎСкі

Кастрычнік

10 – Жыткавічы, горад, цэнтр Жыткавіцкага р-на; упершыню ўпамінаецца ў 1500 г., у іншых крыніцах – у 1445 ці 1457 г. – 515 гадоў з часу першага ўпамінення ў пісьмовых крыніцах.

10 – Тарасаў Канстанцін Іванавіч (1940, Мінск – 2010), пісьменнік, публіцыст, аўтар гістарычных, прыгодніцкіх і дэ-тэктыўных твораў – 75 гадоў з дня нараджэння.

12 – Конава Галіна Мікалаеўна (1955, Смалявіцкі р-н), жывапісец, аўтар тэматычных карцінаў, партрэтаў, наюр-мортаў – 60 гадоў з дня нараджэння.

12 – Савецка-польская вайна (Беларусь; ваенны дзеянні працягваліся з 25.04.1920 да 12.10.1920 г.), вайна савецкай дзяржавы з Польшчай – 95 гадоў з часу заключэння ў Рызе перамір'я.

13 – Шнейдар Анатоль Антонавіч (1930, Талачынскі р-н), кінадакументаліст, краязнаўца, журналіст, культуролог, гістарыяграф, публіцыст, лаўрэат і дыпламант многіх кінафестываляў – 85 гадоў з дня нараджэння.

14 – Іваню Леанід Леанідавіч (1940, Магілёў – 2009), дыржор, педагог, народны артыст Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, заслужаны настаўнік Беларусі, лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (2003) – 75 гадоў з дня нараджэння.

14 – Краўчанка Усевалад Ігнатавіч (1915, Калінкавіцкі р-н – 1961), пісьменнік, драматург, перакладчык – 100 гадоў з дня нараджэння.

14 – Ярманскі (Юрманскі) Францішак Банавентура (1725, Брэсцкае ваяв. – 1784), каталіцкі рэлігійны дзеяч, педагог, археограф – 290 гадоў з дня нараджэння.

16 – Ашмянскі краязнаўчы музей імя Францішка Багушэвіча – 60 гадоў з часу адкрыцця (заснаваны 27.09.1952).

16 – Шатэрнік Алесь (Аляксандр) Сяргеевіч (1940, Расія), мастак, аўтар твораў манументальна-дэкаратыўнай, станковай і мемарыяльнай скульптуры – 75 гадоў з дня нараджэння.

17 – Аляксей Лельчыцкі (Аляксей Савельевіч Магільніцкі; 1870, Мінск – 1937), сваяцэннамучанік, прэсвітар – 145 гадоў з дня нараджэння.

18 – Сапега Ян Фрыдэрык (1680, Брэсцкі пав. – 1751), дзяржаўны дзеяч ВКЛ – 335 гадоў з дня нараджэння.

19 – Палуян Сяргей Епіфанавіч (1890, Брагін – 1910), пісьменнік, літаратуразнаўца, публіцыст, адзін з пачынальнікаў беларускай прафесійнай літаратурнай крытыкі – 125 гадоў з дня нараджэння.

20 – Баркоўскі Дунін Альфонс (1850, Кобрынскі р-н – 1905 ці 1918), жывапісец – 165 гадоў з дня нараджэння.

20 – Алесь Бурбіс (Аляксандр Лаўрэнавіч; 1885, Вільня – 1922), дзеяч нацыянальна-вызваленчага руху, адзін з заснавальнікаў Беларускай сацыялістычнай грамады, актёр, чытальнік і рэжысёр, адзін са стваральнікаў беларускага прафесійнага тэатра – 130 гадоў з дня нараджэння.

Уздоўж

1. «Тым, хто на полі // З лецейка ў ... // Дзякуй ім, родным, // Дзякуй за гэта». З верша П. Броўкі «Песня хлебу». 5. «Ляжа снап у снапок, // Стане мэтлік, крыжок, // Не акіне і ... шнурка». З верша Янкі Купалы «Зажынкі». 9. «А ... жнуць. У моры збожжа // Мільгае постаць іх прыгожа». З паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». 10. Посуд, выраблены з белай гліны. 11. Яравая пшаніца (разм.). 12. Назва першага снапа, зжатага на зажынках; яго лічылі імяніным і ставілі ў хаце ў чырвоны кут. 15. Палявы У сельскагаспадарчых прадпрыемствах пункт на аддаленых палях з жылымі і вытворчымі памяшканнямі.

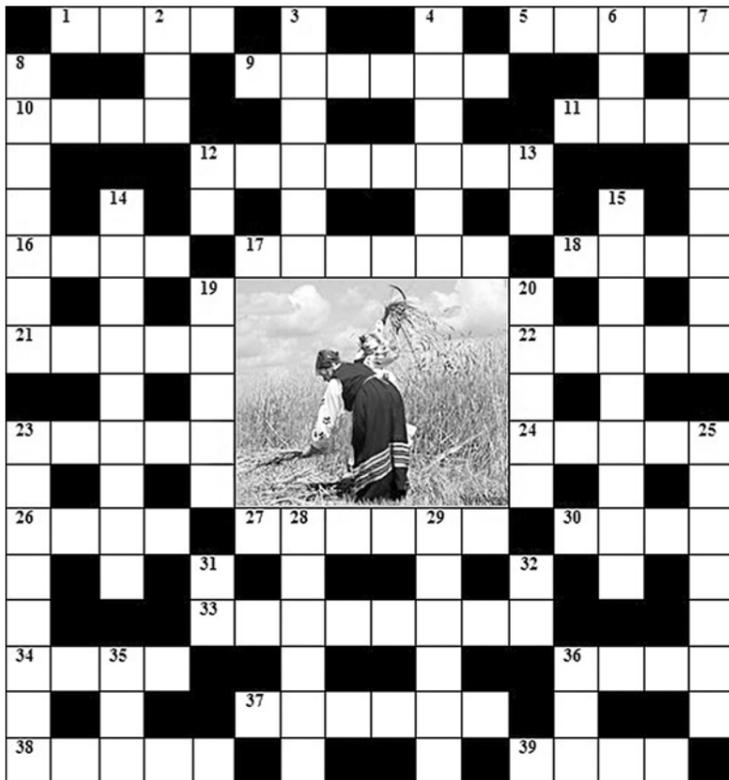
16. Адколаты кавалак чаго-небудзь. 17. «Пасылае Ваню ... // Яравое жыта жаці: – // Ступай, Ваня, сажні». З беларускай народнай песні. 20. Лопасць ветранага млына. 21. Снапочак к снапочку, дык цэлая ... (прык.). 22. Цагляны слуп з комінам ад столі да страхі. 23. Газ, які выкарыстоўваецца ў медыцыне і тэхніцы. 25. Адзінка падліку выйгрышаў у спартыўных гульнях. 26. «Пашлі, божа, многа ...». З карагоднай зажынкавай песні. 29. За пчолакоў – у мёд, за жукам – у ... (прык.). 30. Разнавіднасць капусты. 31. «Ой, заржы, заржы, вараны ...». // Рана з падвор'я ідучы». Са жніўнай песні. 33. Лішні колас ў полі ... ў свіран прыносіць (прык.). 34. Добраму

ўраджаю і добрая ... (прык.). 35. Гусь і качка ныраюць – на ... (прык.). 36. Калі ёсць аснова, то будзе і ... (прык.).

Упоперак

2. Тое, што і гумно. 3. Маленькае, звычайна апошняе, курынае яйка. 4. Уступка. 6. ... і хлеб; харчовыя прадукты, якія звычайна бралі з сабой на ніву, на зажынку. 7. Тая, хто любіць збіраць ягады. 8. «Вось прыйшлі і жнейкі ў поле. // Заскакаў крывы сярпок, // І панёсся на прыволлі // Жнейчын звонкі ...». З верша Якуба Коласа «Жніўная песні». 13. «А ў нас сёння ...». // П'юць малойцы гарэлачку». З зажыначнай песні. 14. «Рада, рада наша ...». // Што жыта дажала, рада». З беларускай народнай песні. 18. «З аднаго снапочка будзе жыта ...». З валачобнай песні. 19. Зямля – галоўны ... нашай Бацькаўшчыны (прык.). 22. Сельскагаспадарчая машына для складвання стагоў. 24. Народная інструментальная мелодыя. 27. ... – хлеб падмога (прык.). 28. Паўторнае перажоўванне жывёламі ежы, якая адрываецца ў поласць рота. 32. Як не стала хлеба, дык і ... не трэба (прык.). 33. ... на спіне – хлеб на стале (прык.).

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 36

Уздоўж: 4. Школа. 7. Туманок. 8. Вуха. 9. Рот. 10. Настаўнік. 12. Носка. 15. Голад. 17. Воін. 18. Мост. 21. Свята. 22. Анагр. 25. Тэлевізар. 30. Рукі. 31. Поле. 32. Старана. 33. Агонь. 34. Дзень. Упоперак: 1. Курс. 2. Рака. 3. Горн. 5. Опус. 6. Агароджа. 9. Ранец. 11. Як. 13. Сягоння. 14. Адзнака. 15. Грамата. 16. Лексіка. 19. Люстэрка. 20. Верасень. 23. Ню. 24. Акно. 26. Лета. 27. Верш. 28. Зонд. 29. Воле.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

«**НЕЗАБУДКА**» («Niezabudka») – літаратурны штогодні альманах. Выдаваўся на польскай мове ў Пецяжбургу ў 1840 – 1844 гг. Я. Баршчэўскім пры ўдзеле беларускай і польскай студэнцкай моладзі. Выйшла 5 кніг. Меў сталае кола аўтараў – пераважна ўраджэнцаў Віцебскай губерні. Публікаваў рамантычныя вершы Г. Шапялёвіча, паэтычныя і празаічныя творы Г. Рэута, артыкулы С. Ляховіча, Л. Плашынскага. Асноўнае месца ў «Незабудцы» займалі творы Баршчэўскага: балады «Дзве бярозы», «Роспач», «Курганы» (1842, кн. 3), «Партрэт», «Зарослае возера», «Рыбак», «Помста» (1843, кн. 4), заснаваныя на беларускіх паданнях, санеты «Кветкі», «Пакута» (1842, кн. 3), «Ноч», «Дзень», «Развітанне», «Час усё знішчае» (1843, кн. 4), «Летняя ноч у Фінляндыі», «Нява», «Тры сонцы», «Жалезны век» (1844, кн. 5) і інш., аповесць з кнігі «Шляхціц Завальня» – «Драўляны дзядок...»

(1844, кн. 5), вершаваныя прысвячэнні, вершы.

Шырока распаўсюджваўся па тэрыторыі Беларусі.

НЕЗАБУТОЎСКІ Аляксандр [02.10.1819, в. Смалічы Нясвіжскага р-на (паводле інш. звестак 15.09.1818, в. Зубкава Навагрудскага р-на) – 21.03.1849] – польскі і беларускі пісьменнік, філосаф, гісторык. Вучыўся ў прыватным французскім пансіёне ў Варшаве, у Дэрпцкім універсітэце (1835 – 1838).

У 1844 – 1847 гг. наведаў Францыю, Аўстрыю, Італію, Іспанію, Партугалію, Англію. За спробу перавезці свае і чужыя нелегальныя выданні арыштаваны, зняволены ў пінскай, мінскай і віленскай турмах. Быў прыгавораны да пазбаўлення дваранскіх і маёмасных правоў і 20-гадовай катаргі ў сібірскіх рудніках (памёр да выканання прыгавору).

У ананімных кнігах, якія выдаваў у Вільні і Парыжы (аўтарства Незабы-

тоўскага ўстаноўлена ў 1960 г.), а таксама ў рукапісах, што трапілі ў рукі царскіх уладаў пры арышце, заклікаў народ на барацьбу супраць сацыяльнага і нацыянальнага прыгнёту, патрабаваў скасавання паншчыны, адмаўляў існаванне Бога, высмейваў хрысціянскія дагматы. Шырокі водгалас меў крытычны нарыс Незабытоўскага на курс лекцыяў А. Міцкевіча «Славянскія літаратуры», дзе ён упершыню выступіў супраць клерыкальных ідэяў паэта, а таксама супраць кансерватыўна-рамантычнай плыні ў польскай паэзіі таго часу. Аўтар мемуарнай кнігі «Мае запіскі» (Парыж, 1845), прысвечанай паўстанню 1830 – 1831 гг., у якой называе сябе ліцвінам (беларусам).

НЕКРАЛОГ (грэч. nekros мёртвы + logos слова) – артыкул або нататка з выпадку смерці грамадскага, навуковага, мастацкага дзеяча, спосаб ушанавання яго памяці. Змяшчае асноўныя факты біяграфіі, працоўных здабыткаў, адзначае заслугі памерлага перад грамадствам. У розных некролагіх выступаюць на першы план розныя грані жыцця і дзейнасці, духоўнага аблічча нябожчыка. У некрологу «Страта цяжкая, непапраўная» (на смерць І. Меле-

жа) М. Лобан гаворыць пра веліч творчых зававаў пісьменніка, пра тое, што літаратура «страціла майстра слова вялікай мастацкай сілы, майстра тонкага і непаўторнага жывапісу, майстра арыгінальнага гола-су, знойдзенага ў тайніках духоўнага генія беларускага народа, майстра, які спасцігаў найлепшыя традыцыі сусветнай літаратуры...» («Літаратура і мастацтва», 13.08.1976). У некрологу «Ён дарыў людзям радасць» (памяці народнага артыста СССР Г. Глебава) Кандрат Крапіва адзначае найперш шчодрае жыццелюбства яго таленту. У некрологу «Пухам табе зямля» (на смерць А. Твардоўскага) В. Быкаў падкрэслівае гуманістычную паслядоўнасць грамадзянскай пазіцыі паэта, яго ўплыў на савецкіх пісьменнікаў.

Да некрологу паводле жанру прымыкаюць вершы, напісаныя з нагоды смерці блізкіх аўтару людзей: «Над магілай друга» Якуба Коласа (на смерць Янкі Купалы), «Памяці Б.В. Платонава» Г. Бураўкіна, «Смугою зажурыліся палі» С. Грахоўскага (на смерць І. Мележа).

Для краязнаўчых росшукаў некрологі – крыніца інфармацыі аб біяграфічных ды іншых дадзеных пра тую ці іншую асобу.